

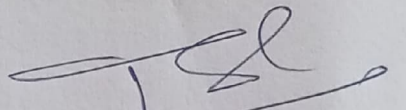

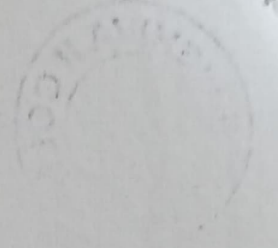
लिंगभाव समानता

संपादक
डॉ. संदीप बी. काळे

आधार पब्लिकेशन, अमरावती.

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

- डॉ. संदीप बी. काळे
- प्रथम आवृत्ती – 8th March – 2023.

© प्रकाशक व संपादक

- प्रकाशक

आधार पब्लिकेशन, अमरावती.

हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळा समोर,

वि.म.वि.कॉलेज मागे, अमरावती

मो. ९५९५५६०२७८

email- aadharpublication@gmail.com

- मुखपृष्ठ संकल्पना

विलास पवार

सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

- अक्षरजुळवणी

सरिता ग्राफिक्स,

कठोरा रोड, अमरावती

- Price : 400/-

ISBN - 978-93-95494-04-5

सुचना:- सदर अंकामध्ये प्रकाशित झालेल्या लेखास, संपादक, प्रकाशक, मालक, मुद्रक जबाबदार राहणार नाही. या अंकामध्ये प्रकाशित झालेले लेख लेखकाचे त्यांचे वैयक्तिक मत आहे.

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli. Dist. Hingoli

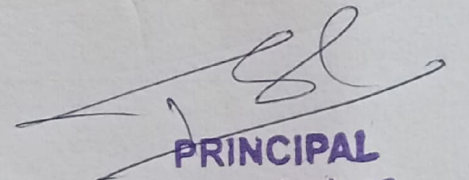

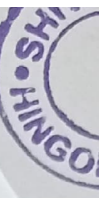
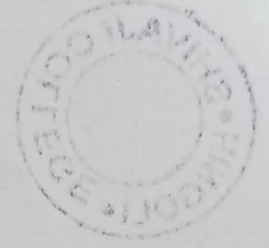
संपादकीय

भारतीय स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव तथा ८ मार्च २०२३ रोजीच्या जागतिक महिला दिनाच्या पार्श्वभूमीवर लिंगभाव समानता या शीर्षकावरील प्रस्तुत ग्रंथाचे संपादन करताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. लिंगभाव समानता संदर्भातील विचार समाजातील शेवटच्या घटकापर्यंत पोहोचण्यास प्रस्तुत संपादकीय ग्रंथ सहाय्यभूत ठरेल अशी अपेक्षा असून आपण सर्व वाचक त्याचे स्वागत कराल असा विश्वास आहे.

लिंग हे जैविक, तर लिंगभाव हे सामाजिक वैशिष्ट्य आहे. जैविक वैशिष्ट्य बदलता येत नसलं तरी सामाजिक वैशिष्ट्यात काळानुरूप बदल आवश्यक आहेत. प्रत्येक संस्कृतीत मुलगा आणि मुलगी यांच्या मूल्यमापनाच्या विशिष्ट पध्दती आहेत. त्यानुसार मुलामुलींच्या वेगळ्या भूमिका, त्यांचे गुण-दोष, प्रतिसादाच्या पध्दती समाजाने ठरवून दिलेल्या आहेत. जन्मापासूनच मुलामुलींसाठी जणू एक भिन्न सामाजिक आणि सांस्कृतिक कृती कार्यक्रम आखून दिला जातो यालाच लिंगभाव म्हटले जाते. विचारवंत अना ओकले यांनी सर्वात प्रथम लिंगभाव संकल्पनेचा अवलंब केला. त्यांच्या मते, लिंगभाव ही सांस्कृतिक बाब आहे. त्यामधून स्त्री व पुरुषांचे बाईपण व पुरुषपणात होणारी सामाजिक वर्गवारी सुचित करते की एखादी व्यक्ती स्त्री की पुरुष हे जैविक पुराव्याने ठरते. परंतु व्यक्तीचे बाईपण-पुरुषपण मात्र स्थळ काळानुरूप बदलणाऱ्या सांस्कृतिक निकषांनी ठरत असते. स्त्री-पुरुषातील शारीरिक फरकामुळे त्यांच्या समाजातल्या भूमिका आज बदलत आहेत. तशा ठरल्या असे मानले जाते पण हे मानवाने ठरवलेय निसर्गाने नाही आणि ते सुध्दा मनुष्यप्राणी अस्तित्वात आल्यानंतर नव्हेतर काही काळाने ! पुरुषाला राकट-उग्र-आक्रमक-आडदंड आणि स्त्रीला शामळू-नाजूक-कोमल-हळवी-सोशीक-लाजाळू-प्रेमळ घडवण्यास प्रारंभ झाला. समाजात वावरण्याची पध्दत, दृष्टिकोन, भूमिका, जबाबदाऱ्या, इतरांशी नाते जोपासण्याची रीत ह्या सर्व गोष्टी स्त्रीसाठी काय योग्य आणि पुरुषासाठी काय याचे संकेत रुढ झाले. यासोबतच जात, वर्ग, वंश, धर्म, वय, काळ ह्या घटकांवर सुध्दा योग्य-अयोग्य ठरत गेले.

लिंग हे जैविक तर लिंगभाव सामाजिक वैशिष्ट्य आहे. जैविक वैशिष्ट्य बदलता येत नसलं (लिंगबदलाची शस्त्रक्रिया वगळल्यास) तरी लिंगभाव बदलता येतो. स्त्री असणे किंवा पुरुष असणे याचे आदर्श सतत बदलत असतात. आज स्त्रियांचे स्थान दुय्यम आहे. ते बदलता येणे शक्य आहे. श्रम, पुनरुत्पादन, संचार, लैंगिकता, संपत्ती यावरच्या हक्कांबाबतीत स्त्रीया दुय्यम स्थानावर आहेत. तसेच कुटुंब संस्था, धर्मसंस्था, न्यायसंस्था, शासनसंस्था, मिडिया याद्वारे तिचे दुय्यम स्थान

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

Index

S.No	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	मुलांच्या शैक्षणिक विकासात महिला पालकाची भूमिका डॉ. प्रमिला हरीदास भुजाडे		1
2	लैंगिक असमानतेची कारणे आणि जागरूकता प्रा. प्रियंका भाऊसाहेब पेंडभाजे		7
3	महिला सबलीकरण डॉ. स्वाती मधुकर वाकोडे		15
4	आदिवासी समुदायातील लिंगभाव समानता प्रा. डॉ. सुनिल प्रल्हाद गायगोळ		22
5	नव्वदोत्तरी स्त्रीवादी कथाविश्वाचा अभ्यास प्रा. डॉ. प्रिती किशोर उमाठे		30
6	लिंगभाव समानता : मानवी हक्क आणि घटनात्मक तरतुदी डॉ. सुखनंदन ढाले		36
7	लैंगिक असमानता आणि त्यावरील उपाय प्रा. डॉ. हुरगूळे निवृत्ती रंगनाथ		44
8	महिलांचा क्रीडा क्षेत्रातील सहभाग वाढविणे - एक आव्हान प्रा. डॉ. गुणाजी पांडुरंग नलगे		53
9	पंचायतराज व्यवस्थेत स्त्रियांचा सहभाग प्रा. हेमलता आनंदराव उराडे		58
10	स्त्री सक्षमिकरण आणि मानवाधिकार : योजना आणि उपाय डॉ. हर्षना सोनकुसरे		66
11	लिंगभेदभाव आणि तृतीय पंथीयांच्या समस्या डॉ. लता नारायण जाधव		72
12	LGBTQ समुदाय व सामाजिक चळवळीची वाटचाल विशाल डोळे		78

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

लिंगभाव समानता : मानवी हक्क आणि घटनात्मक तरतुदी

डॉ. सुखनंदन ढाले

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख शिवाजी कॉलेज, हिंगोली मो : ९८२२६९८८१८

Email id : dhalesu@gmail.com

प्रस्तावना

लिंगभाव समानता हा मानवी हक्क कायद्याच्या केंद्रस्थानी आहे. संयुक्त राष्ट्रांच्या २०३० च्या विकास धोरणाचा हा एक स्तंभ आहे. विकासाच्या सर्व क्षेत्रांसाठी तो आवश्यक मानला जातो. लैंगिक समानतेचा अर्थ असा आहे की, स्त्रिया, पुरुष आणि ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना शिक्षण, आरोग्यसेवा, आर्थिक संसाधने, रोजगार, नेतृत्व पदे, राजकीय जीवन आणि निर्णय घेण्यामध्ये सहभाग आणि आर्थिक, राजकीय आणि सामाजिक वाढीमध्ये भूमिका समान आहे. लैंगिक समानता हे सूचित करते की, स्त्रिया, पुरुष आणि ट्रान्सजेंडर लोकांच्या गरजा आणि हितसंबंध विचारात घेतले जातात आणि प्रत्येकजण लिंग भूमिकांबाबत सामाजिक परंपरा किंवा पक्षपात न करता स्वतःचे निर्णय घेण्यास स्वतंत्र आहे. पुरुष आणि स्त्रियांना समान अधिकार आहेत, तरीही अजूनही एक अंतर आहे. जे जगभरातील वेगवेगळ्या राष्ट्रांमधील लोकांना वेगवेगळ्या प्रमाणात प्रभावित करते. या विसंगतीचा फटका महिला आणि ट्रान्सजेंडर लोकांना सहन करावा लागतो. लैंगिक समस्यांबाबत वाढत्या जागरूकतेचा परिणाम म्हणून, ट्रान्सजेंडर लोकांच्या लैंगिक असमानतेवर आता जोर दिला जात आहे. पितृसत्ताक सामाजिक मानकांचा परिणाम म्हणून ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना त्यांचे मूलभूत मानवी हक्क नाकारले जातात. आपल्या सर्वांची इच्छा असलेल्या शाश्वत विकासाच्या मार्गातील हा एक मोठा अडथळा आहे. भारताची प्रगती आणि आर्थिक वाढ असूनही, लैंगिक असमानता ही अजूनही देशातील एक मोठी समस्या आहे. स्त्री-पुरुष समानता खऱ्या अर्थाने साध्य करण्यासाठी, एकात्मिक धोरण असणे आवश्यक आहे. ज्यामध्ये महिला, ट्रान्सजेंडर लोक आणि सोबत काम करणारे पुरुष यांचा समावेश आहे.

लिंगभाव समानता म्हणजे महिला आणि पुरुष तसेच तरुण मुली आणि मुले यांना कायदानुसार समान हक्क, जबाबदाऱ्या आणि संधी आहेत. समानतेचा अर्थ असा नाही की, स्त्रिया आणि पुरुष सारखेच असतील, परंतु त्यांचे हक्क, कर्तव्ये आणि संधी ते पुरुष किंवा स्त्री जन्माला येतात यावर अवलंबून नसतात. स्त्रिया आणि पुरुषांसाठी समान वागणूक म्हणजे महिला आणि पुरुषांच्या विविध गटांचा आदर करून सर्व लिंगांच्या आवडी, गरजा आणि उद्दिष्टे विचारात घेतली जातात. स्त्री-पुरुष समानता आणि मानवी हक्क केवळ समान खेळाच्या मैदानावर त्यांचे ध्येय साध्य करण्यासाठी समान संधी असतील तरच प्राप्त होऊ शकतात. शेवटी, लिंग समानता साध्य करण्याचे

36
PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

उद्दिष्ट हे सुनिश्चित करणे आहे. पुरुष आणि स्त्रिया दोघांनाही समाजाच्या संसाधने आणि संसाधनांमध्ये समान प्रवेश आणि लाभ मिळू शकेल.

घटनात्मक तरतुदी

स्त्री-पुरुष समानता आणि समानता सुनिश्चित करण्यासाठी विशेषतः संविधानातील अनुच्छेद 14, 15, 3 आणि 16 तसेच कलम 39(a), 39(b), आणि 39(c) आणि घटनेचे कलम 42 हे महत्त्वाचे आहेत.

• कलम 14: भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 14 मध्ये कायद्यासमोर दर्जा किंवा समानतेची समानता आहे. कायद्यापुढे सर्व लोक समान आहेत हे राज्य नाकारू शकत नाही.

• कलम 15: धर्म, वांशिक, जात, लिंग किंवा जन्मस्थानाच्या आधारावर भेदभाव कलम 15 अंतर्गत बेकायदेशीर आहे. या अनुच्छेदात असे काहीही नाही जे सरकारला महिला आणि मुलांसाठी विशिष्ट व्यवस्था निर्माण करण्यापासून प्रतिबंधित करते.

• कलम 16: अनुच्छेद 16 असे नमूद करते की भारतातील सर्व नागरिकांना त्यांच्या स्थितीकडे दुर्लक्ष करून कोणत्याही सार्वजनिक कार्यालयात नोकरी किंवा नियुक्तीसाठी समान प्रवेश आहे.

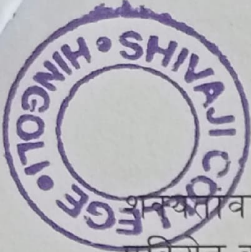
• कलम 39: घटनेच्या कलम 39 नुसार, राज्याने हे सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे की पुरुष आणि महिलांना पुरेशा जीवनमानाचा समान अधिकार आहे, पुरुष आणि महिलांना समान मोबदला मिळावा, आर्थिक प्रणाली एकाग्रतेकडे नेत नाही. संपत्तीची, आणि ती भौतिक संसाधने एका सामान्य ध्येयासाठी वितरीत केली जातात.

• अनुच्छेद 42: घटनेच्या अनुच्छेद 42 नुसार, राज्याने हे सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे की तेथे मानवी कामाची परिस्थिती तसेच मातृत्व सहाय्य आहे.

महिला चळवळ आणि कायदेशीर सुधारणा

भारत सरकारने 1975 मध्ये UN चार्टरला मान्यता दिली. समान मोबदला कायदा 1976 मध्ये समान संधी, समान वागणूक आणि समान प्रकारच्या कामासाठी समान मोबदला देण्यासाठी लागू करण्यात आला. मातृत्व लाभ कायदा, 1961 आणि सर्वसाधारण कामगार कायद्यांमधील महिलांसाठीच्या विशिष्ट तरतुदी महिला गटांद्वारे सार्वजनिक छाननीच्या अधीन आहेत. फॅक्टरीज कायदा, 1948 - कलम 34 मध्ये तरतूद आहे की, राज्य सरकार पुरुष आणि स्त्रिया, कंत्राटी कामगार (निर्मूलन आणि विनियमन) कायदा आणि नियम - महिलांसाठी उपयुक्ततेची स्वतंत्र तरतूद आणि निश्चित कामकाजासाठी वजन निर्धारित करणारे नियम लागू करू शकते. या कायद्यांमध्ये पुरेशी अंमलबजावणी प्रक्रिया असूनही, या कायद्यांचा महिला नागरिकांवर काय परिणाम होतो यावर लक्ष ठेवण्याची कोणतीही तरतूद नाही. महिलांसाठीच्या विशिष्ट तरतुदींचा समावेश केल्याने महिलांच्या कामाच्या

37
PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

शून्यतावर नकारात्मक परिणाम झाला आहे. औद्योगिक आणि कृषी संबंधांच्या निर्णय प्रक्रियेत कार्यरत महिलांचा सहभाग अत्यंत कमी आहे. 1987 चा विधी सेवा कायदा असूनही, विधी सेवांमध्ये महिलांचा प्रवेश अजूनही अत्यंत मर्यादित आहे.

महिला सक्षमीकरणासाठी कामगार कायदे

महिला समानता वाढवण्याच्या उद्देशाने कामगार कायद्याच्या केंद्रस्थानी लैंगिक समानता आहे.

1. 1961 चा मातृत्व लाभ कायदा कार्यरत महिलांना 90 दिवसांची सशुल्क प्रसूती रजा मंजूर करतो.

2. फॅक्टरी ॲक्ट, 1948 च्या कलम 34 अन्वये, राज्य सरकारला पुरुष आणि स्त्रिया किती वजन वाहून नेऊ शकतात यावर नियम लागू करण्याचा अधिकार आहे.

3. कॉन्ट्रॅक्ट लेबर ऍबेटमेंट अँड रेग्युलेशन ॲक्ट अंतर्गत महिलांसाठी स्वतंत्र युटिलिटीज आहेत आणि कामाचे तास निश्चित आहेत.

4. असंघटित क्षेत्रात काम करणाऱ्या महिलांना असंघटित कामगार सामाजिक सुरक्षा कायदा, 2008, 2008 मधील क्रमांक 33. असूनही कोणतेही फायदे दिले जात नाहीत.

कामगार महिलांसाठी कायदे आणि योजनांची योग्य अंमलबजावणी

1. औद्योगिक विवाद कायदा, कारखाना कायदा, कर्मचारी सेवानिवृत्ती उत्पन्न सुरक्षा कायदा (ERISA), आणि किमान वेतन कायदा रद्द केला जाऊ नये परंतु त्याऐवजी सर्व कर्मचार्यांचे संरक्षण करण्यासाठी अधिक मजबूत केले जावे.

2. ERA अंतर्गत कामाचे मूल्य काही प्रकारच्या प्रक्रियेद्वारे मूल्यांकन केले जाणे आवश्यक आहे.

3. किमान वेतनाची काटेकोरपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी कर्मचार्यांच्या प्रभागस्तरीय समित्यांची गरज आहे.

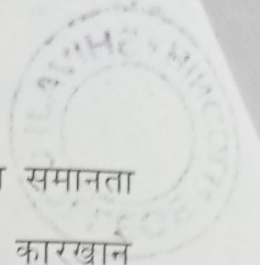
4. कामगार-केंद्रित उद्योग आणि व्यवसायांमध्ये कर्मचार्यांना रोजगाराची हमी देण्यासाठी, सरकारने समष्टि आर्थिक धोरणांची अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे. शहरी कर्मचार्यांसाठी, रोजगार हमी योजनेचा विस्तार आणि वाढ करण्यात यावा.

5. पायाभूत सुविधांचा विकास, झोपडपट्टी सुधारणे आणि घरे बांधण्यासाठी या रोजगार कार्यक्रमांचा वापर करणे शक्य आहे. राष्ट्रीय नूतनीकरण निधी अंतर्गत कामगारांच्या पुनर्कोशल्याला प्राधान्य दिले जावे, ज्याचा विस्तार असंघटित क्षेत्राचा समावेश करण्यासाठी करण्यात यावा.

औद्योगिक आणि इतर कामगार कायद्यांद्वारे कामगारांचे हक्क संरक्षित केले जातात, जे औपचारिक, संरचित अर्थव्यवस्थेत आढळतात. दुर्दैवाने, यापैकी बहुतेक कायदेशीर उपाय कर्मचार्यांच्या हिताच्या विरुद्ध काम करत असल्याचे दिसून येते, त्यांचा वापर कमी केला जातो आणि त्यांना पुनरावृत्तीची आवश्यकता असते. सरकारने अनिवार्य केलेल्या किमान वेतनात केवळ काही गरजा समाविष्ट आहेत, परंतु

38

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

अनौपचारिक क्षेत्रातील कर्मचार्यांना त्याही नाकारल्या जातात. अनेक कारखाने समस्यांची तक्रार करणे टाळतात कारण त्यांचे मालक कमी नफा आणि बंद होण्याच्या भीतीबद्दल तक्रार करतात आणि त्यांना त्यांच्या मालकांकडून शांत राहण्यासाठी लाच दिली जाते. ३० पेक्षा जास्त महिला कर्मचार्यांना नोकरी देणाऱ्या कंपन्यांमध्ये आता क्रेच उपलब्ध आहेत, परंतु नियोक्ते हे लाभ देऊ नयेत यासाठी सर्जनशील पद्धती शोधत आहेत. सेवा उद्योगातील पुरुष आणि स्त्रिया जे शिफ्टमध्ये काम करतात. भारतात, समान मोबदला कायदा, 1976 भारतीय संविधानाच्या कलम 39 (डी) नुसार लागू करण्यात आला होता, जो पुरुष आणि महिला कामगारांना समान मोबदला, महिला आणि पुरुषांसाठी समान संधी आणि आधारावर भेदभाव रोखण्याची तरतूद करतो. कामाच्या ठिकाणी महिलांविरुद्ध लैंगिक संबंध.

अनौपचारिक क्षेत्रात मूलभूत मानवी हक्कांचे उल्लंघन

अनौपचारिक क्षेत्रातील कामगारांना कर्मचारी म्हणून ओळखले जात नाही आणि त्यांना सामाजिक संरक्षण मिळत नाही, तर अधिकृत क्षेत्रातील कामगार. अनौपचारिक क्षेत्रात, महिलांना कराराशिवाय, सामाजिक संरक्षणाशिवाय आणि खराब पगारावर काम करण्यास भाग पाडले जाते. आरोग्य विमा आणि आर्थिक स्थिरता नसल्यामुळे अनौपचारिक क्षेत्रातील महिला त्यांच्या आरोग्याला प्राधान्य देण्यास कमी पडतात. अनौपचारिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या महिलांच्या मुलांना दर्जेदार शिक्षण मिळत नाही कारण त्यांचे पालक उत्पन्नाचा स्थिर स्रोत प्रदान करू शकत नाहीत. त्यांना शाळेत जाणे आणि त्यांचे जीवन सुधारणे अशक्य आहे. प्रौढ म्हणून, अनेक मुले अनौपचारिक क्षेत्रात काम करताना दिसतात कारण त्यांना शिक्षणाच्या अभावामुळे किंवा त्यांच्या पालकांना चांगले जीवन जगण्यास मदत करायची असते (उदा. गृह आधारित कामगार, विक्रेते, स्वयंरोजगार) गरीबी आणि असंघटित कामगारांची असुरक्षितता दूर करण्यासाठी, राष्ट्रीय अर्थसंकल्पात त्यांच्या मदतीसाठी तरतूद समाविष्ट आहे. दारिद्र्य विरोधी कार्यक्रम त्यांना सहाय्य प्राप्तकर्ता म्हणून पाहतात. अनौपचारिक कर्मचार्यांसाठी अधूनमधून रोजगार हा चिंतेचा प्राथमिक स्रोत आहे.

शहरीकरण आणि मोठ्या प्रमाणावर शेतीमुळे अधिकाधिक लोक चांगल्या जीवनाच्या शोधात शहरांकडे जात आहेत. अनेक लोक ज्यांना नियमित नोकरी मिळत नाही ते रस्त्यावरील व्यापार आणि कचरा संकलनाकडे वळतात. जेव्हा चिंध्या उचलण्याची वेळ येते तेव्हा ती जात आणि लिंग विशिष्ट असते. मुंबईतील अंदाजे 25,000 स्त्रिया आणि मुले झोपडपट्टीत राहतात आणि महानगरपालिकेच्या डस्टबिन, लँडफिल्स आणि कचराकुंड्यांमधून पुनर्वापरासाठी कचरा गोळा करतात, ज्यामुळे ते गरिबांमध्ये सर्वात कमी आहेत. रोजची मजुरी रु.पेक्षा कमी आहे. 60/70 हा त्यांच्या

39
PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

लिंगभेदाच्या कामाच्या अडथळांसाठी आवण आहे, मुंबईतील लोक रस्त्यावर कचरा फेकतात आणि पुन्हा वापरतात.

• लिंगभाव समानता: महिलांच्या समस्या आणि आव्हाने

स्त्री-पुरुष असमानतेच्या सध्याच्या स्थितीसाठी भारतीय समाजाची पितृसत्ताक रचना जबाबदार आहे, लैंगिक असमानता आपल्या समाजासाठी हानिकारक आहे कारण अनेक स्त्रियांनी हे मान्य केले आहे की सामाजिक आणि सांस्कृतिक परिस्थितीमुळे त्या पुरुषांच्या बरोबरीच्या नाहीत, स्त्रिया या बदलाच्या एजंट आणि आर्थिक वाढीसाठी योगदान देणाऱ्या आहेत यात काही प्रश्नच नाही, शिक्षण, आरोग्य, आर्थिक स्वातंत्र्य आणि संसाधनांमध्ये महिलांची क्षमता वाढवणे याचा संपूर्ण कुटुंब, समुदाय आणि राष्ट्राच्या कल्याणावर अनुकूल परिणाम होतो, मुलांचे शिक्षण, आरोग्य आणि भविष्यातील शक्यता हे काही अनुकूल परिणाम आहेत जे असंख्य संशोधनांमध्ये आढळून आले आहेत, मिलेनियम डेव्हलपमेंट गोल्स मध्ये लैंगिक समानता आणि महिला सक्षमीकरणावरही लक्ष केंद्रित करण्यात आले होते, स्त्री-पुरुष समानता आणि महिलांचे सक्षमीकरण हे प्रमुख विकासाचे टप्पे माटण्यासाठी आवश्यक बिल्डिंग ब्लॉक्स म्हणून आता सर्वत्र ओळखले जाते, भारतातील महिलांविरुद्ध भेदभाव समाजाच्या प्रत्येक स्तरावर व्यापक आणि व्यापक आहे, सामाजिक आणि आर्थिक सहभागापासून ते राजकीय सहभागाच्या पातळीपर्यंत, भारताने, बहुसंख्य स्त्रिया गरीब आणि निरक्षर आहेत, निकट परिस्थितीत जगताने, त्यांच्यावर सत्ता असलेल्या पुरुषांकडून अत्याचार होत आहेत आणि त्यांच्या जाचक आणि प्रतिगामी सामाजिक परिस्थितीच्या पलीकडे जाण्यास असमर्थ आहेत.

1. शिक्षण :

शिक्षण हे सक्षमीकरणाचे एक शक्तिशाली साधन असले तरी, भारतातील अनेक महिला, विशेषतः ग्रामीण किंवा दूरच्या भागातील गरीब उत्पन्न असलेल्यांना ते परवडत नाही, अनेक महिलांना विविध अडथळांमुळे त्यांचा शिक्षणाचा मूलभूत अधिकार वापरता येत नाही, पुरुषा प्रसाधनगृहांची कमतरता आहे, किशोरवयीन महिलांसाठी सुरक्षेचे प्रश्न आहेत ज्यांना शाळांसाठी खूप दूरचा प्रवास करावा लागतो आणि अल्पवयीन विवाह हे लहान मुलांना शिक्षण घेण्यास मोठा अडथळा आहेत.

2. मुलांसाठी प्राधान्य:

कारण भारतीय समाजात मुलगे सामाजिक स्थिरता म्हणून पाहिले जातात, पुत्राची मागणी देखील पितृसत्ताक रचनेतून उद्भवते, आणखी एक महत्त्वाचा विचार म्हणजे धार्मिक विधींची उपस्थिती जी केवळ पुरुषांदरिच केली जावी, जसे की मुलगे त्यांच्या पालकांसाठी अंत्यसंस्काराची कर्तव्ये पार पाडतात आणि त्यांच्या पालकांची

40

PRINCIPAL
Shivaji College

लिंगभाव समानता

दीर्घकालीन आर्थिक सुरक्षा सुनिश्चित करतात, तसेच मुलांची आर्थिक भूमिका आणि संरक्षण.

3. घरगुती हिंसा:

"कौटुंबिक हिंसाचारापासून महिलांचे संरक्षण कायदा 2005" असूनही, भारतात अजूनही कौटुंबिक हिंसाचार ही प्रमुख समस्या आहे. भारतीय समाजाचे पितृसत्ताक नियम, तसेच मद्यपानाची समस्या, जोडीदाराचे आक्रमक व्यक्तिमत्व किंवा पुरुष मुलाची इच्छा या सर्व गोष्टी भारतात घरगुती हिंसाचाराला कारणीभूत आहेत. कौटुंबिक हिंसाचारामध्ये महिलांच्या शारीरिक आणि मानसिक अत्याचाराचा समावेश होतो, जसे की थप्पड मारणे, मारहाण करणे, सार्वजनिक अपमान करणे इ. महिलांच्या सुरक्षेला प्राधान्य दिले पाहिजे आणि महिलांवरील सर्व प्रकारची हिंसा, असुरक्षितता आणि अत्याचार दूर केले पाहिजेत.

4. स्त्री भ्रूणहत्या:

भारतातील स्त्री भ्रूणहत्येची भयंकर प्रथा जलद वाढ आणि विकास असूनही कायम आहे. अनेक कुटुंबांचा असा विश्वास आहे की स्त्री मूल होणे हे एक ओझे आणि समस्यांचे स्रोत आहे, त्यामुळे ते मुलगी होऊ नये म्हणून आवश्यक ते सर्व उपाय करतात. पारंपारिक पितृसत्ताक विचार हा आहे की एक मुलगा हा कुटुंबासाठी कमाईचा स्रोत असेल आणि कुटुंबाची परंपरा पार पाडेल, तर मुलीचे लग्न दुसऱ्या कुटुंबात केले जाईल, हे अशा प्रथांचे कारण आहे. दुर्दैवाने, ज्या देशात अनेक देवींना पूज्य आणि पूजनीय आहे त्या देशात स्त्रीभ्रूणहत्या सुरूच आहे. त्याचा देशाच्या वाढीवर आणि विकासावर हानिकारक प्रभाव पडतो, तसेच राष्ट्राची जागतिक प्रतिमा डागाळते.

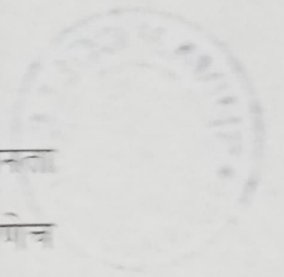
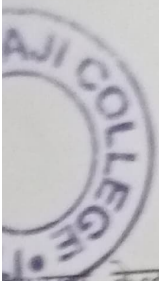
5. आरोग्य सेवा समस्या:

दारिद्र्य, लिंगभेद आणि प्रसूती होण्याची शक्यता अधिक असल्याने अनेक आजार स्त्रियांमध्ये जास्त प्रमाणात आढळतात. आर्थिक, आरोग्य व्यवस्था आणि या सेवांमध्ये प्रवेश करण्यात येणाऱ्या सामाजिक अडथळ्यांमध्ये आरोग्यासाठी मानवी संसाधनांची कमतरता, संवेदनशीलतेचा अभाव आणि HIV/AIDS आणि लैंगिक आरोग्यासारख्या विशिष्ट आजारांबद्दल कलंक यांचा समावेश होतो, ज्यामुळे स्त्रियांसाठी प्रतिकूल आरोग्य परिणाम होतात. महिलांच्या आरोग्यविषयक समस्यांचे निराकरण करणे आणि सुधारणे याचा महिलांच्या आरोग्यावर आणि राष्ट्राच्या आरोग्यावर सकारात्मक परिणाम होऊ शकतो.

6. भारतातील असमानता विरुद्ध कायदे

भारताच्या संविधानातील अनेक कलमे लिंग समानतेची हमी देतात आणि नागरिकांना आश्वासन देतात की त्यांच्या लिंगाच्या कारणास्तव कोणत्याही प्रकारचा

41
PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

मान्य केला जाणार नाही. भारताच्या संविधानाने स्त्रिया आणि पुरुषांमधील
गैरसमजलक्षित लोकांना मूलभूत अधिकारांची हमी दिली आहे.

निष्कर्ष :

भारतीय संविधानाने समानतेला मूलभूत अधिकार म्हणून मान्यता दिली आहे, ज्याचा अर्थ आता देशातील सर्व नागरिकांना लागू होतो. युनिव्हर्सल डिक्लरेशन ऑफ ह्युमन राइट्स (UDHR) मध्ये असे म्हटले आहे की स्त्री आणि पुरुष समानता हा मूलभूत मानवी हक्क आहे जो सर्व व्यक्तींना संरक्षित केला पाहिजे. इतरांनी आंतरराष्ट्रीय करारांमध्ये अनेक प्रसंगी लैंगिक समानता आणि महिलांच्या स्वातंत्र्यासाठी त्यांच्या समर्पणाची पुष्टी केली आहे. राज्यघटना सुरुवातीला कायद्यात अंमलात आल्यापासून समाज आणि मूल्ये प्रगत झाली आहेत, तरीही व्यवस्थेत कुटी आहेत. मुलगी असणं हे कुटुंबावर ओझं आहे, असं जगात अबूनी अनेक लोक मानतात. सरकार, सर्वोच्च न्यायालय आणि इतर प्राधिकरणांनी अनेक वेळा भेदभाव रोखण्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपायांची श्रेणी विकसित केली आहे, तरीही, यामुळे स्त्री भ्रूणहत्या करणार्यांचा अप्रत्याशित जागतिक दृष्टिकोन बदलला नाही. या सर्व बाबी लक्षात घेता, भारतासारख्या देशात एकूण लैंगिक समानता प्राप्त करणे हा एक कठीण आणि धोक्याचा प्रयत्न आहे.

संदर्भ

1. घडियाली, रेहाना (2007) समकालीन भारतातील शहरी महिला: एक वाचक, दिल्ली: मेज पब्लिकेशन्स.
2. esani, Amar (2011) "महितांवरील हिंसा: आरोग्य आणि आरोग्य सेवा समस्यांचे निवडक भारतीय कार्यांचे पुनरावलोकन",
3. www.scribd.com > संशोधन > आरोग्य आणि औषध, मे, 8.
4. पटेल विभूती (2002) बुमेन्स वॉनेवेस ऑफ द न्यू मिनेनियम, दिल्ली: ज्ञान प्रकाशन.
5. पटेल, विभूती आणि मनीषा कर्णे (सं.) (2006) द मॅन्डो इकोनॉमिक पॉलिसीज अँड द मिनेनियम डेव्हलपमेंट गोलस, दिल्ली: ज्ञान प्रकाशन.
6. UNDP (2001), भारतातील विकेंद्रीकरण- आव्हाने आणि संधी, संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम, नवी दिल्ली.

42
PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli

लिंगभाव समानता

7. Amodeo, A.L., Picariello, S., Valerio, P., & Scandurra, C., (2018). ट्रान्सजेंडर तरुणांना सशक्त करणे: समूह प्रशिक्षण कार्यक्रमाद्वारे लवचिकतेला प्रोत्साहन देणे, जर्नल ऑफ मे अँड लेस्बियन मॅटल हेल्थ, 22(1), 3-19, DOI:
8. महिला सक्षमीकरण: शिक्षणामध्ये आणि त्याद्वारे लैंगिक समानता (2018, मार्च 7).
9. पटेल, विभूती (सं.) (2010) तरुण आणि लिंगाच्या उंबरठ्यावर मुली आणि बालिका, दिल्ली: द वुमन प्रेस.

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli, Dist. Hingoli